

Arıkuyusu/Kuşak (Gülmar) Ağzı***The Dialect of Gülmar (Arıkuyusu/Kuşak)*****Ali CİN***

Özet: Türkiye’de yapılmış olan ilk ağız çalışmalarından birisi, Cumhuriyetten sonra 1932 yılında Atatürk’ün himayesinde başlatılan halk ağzından söz derleme faaliyetidir. Bu ilk çalışma iki yıl sürmüş ve bu çalışmanın sonucunda altı ciltlik *Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. İkinci derleme faaliyeti de 1952-1959 yılları arasında yapılmış ve daha sonra her iki derlemenin sonunda elde edilen sonuçlar, 12 cilt halinde *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır. Ağız çalışmalarında dünden bugüne çok mesafe katedilmiş, bu alanda çok değerli çalışmalar hazırlanmıştır. Teknolojinin sunduğu yeni imkânlarla bu alandaki çalışmalara yenileri eklenmeye devam etmektedir. Bu çalışmada Mersin’in Gülmar İlçesi, Arıkuyusu (Kuşak) Köyü’nde konuşulan yerel ağızdan derlenen bazı metinler ve yine ağızdan derlenen bazı kelimeler sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Ağız, Gülmar Ağızı, Arıkuyusu Köyü, Derleme

Abstract: One of the first studies related to the dialects studied in Turkey was activity concerning the public dialects compilation launched under the auspices of Atatürk after the proclamation of the Republic in 1932. As a result of this two-year study the *Söz Derleme Dergisi* was published consisting of six volumes. The second compilation of studies carried out between 1952-1959 and later as a result of each review has been published in 12 volumes under the name *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. The dialects studied cover the distance from the past to present and also thanks to technology new ones have been added to these ongoing studies. In this study, we have compiled some texts from the village of Arıkuyusu of the Gülmar district of Mersin and the local dialect words still in use today are discussed.

Keywords: Dialect, Dialect of Gülmar, village of Arıkuyusu, compilation

Ağızların, bölgesel ve yerel kullanımları bünyesinde güçlü bir biçimde bulundurmasından dolayı, ölçünlü dilden farklı olan birçok yönü bulunmaktadır. Özellikle ölçünlü dilin birleştirici ve tek-leştirici özelliği ile bölgesel ağızların bir potada toplandığı görülür. Yerel ağızlar, kuşaktan kuşağa sözlü gelenek içerisinde sağlam bir biçimde aktarılırken son yıllarda, modernleşmenin ve küreselleşmenin paralelinde kuşaklar arası iletişimin zayıflamaya başladığı görülmektedir.

Söz konusu çalışmamızda Mersin’in Gülmar İlçesi, Arıkuyusu (Kuşak) Köyü ve çevresinde konuşulan yerel ağızdan derlenen bazı metinler ve yine ağızdan derlenen bazı kelimeler sunulacaktır.

Gülmar, Mersin merkezine 150 kilometre uzaklıkta bulunan, geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlayan, denizden yaklaşık 1000 metre yükseklikte bulunan, karasal iklimin hüküm sürdüğü Anadolu’nun benzer ilçelerinden biridir. Arıkuyusu (Kuşak) Köyü Gülmar’a yaklaşık 20 kilometre mesafede bulunan bir dağ köyüdür. Köyün nüfusu, arazinin tarıma uygun olmaması ve ekonomik şartlar sebebiyle artmayıp tam aksine her geçen gün azalmaktadır. Gülmar ve çevresine,

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, alicin@akdeniz.edu.tr

Anadolu'nun Türkleşmesi zamanında Yörük (Türkmen) boyları yerleşmiştir.

Gülнар ve çevresi ağızları, Anadolu ağızlarının ses, şekil ve söz dizimi özelliklerine göre yapılan gruplandırmada Batı Grubu Ağızları içerisinde yer alır (Karahan, 1996, 2). Bugün bölgede konuşulan ağız Yörük ağızıdır.

DERLENEN METİNLER

ĞADER

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Bi pâdişân bi ölu var_ımuş evlenmez_ imiş.

- Ölüm fel'ânın gızını isteyeyim mi? Fel'ân pâdişân gızını isteyeyim neden evlenmeñ?

- Buba nebileyin pâdişâ olmuş ya, kökü neydi dibi neydi ne bileyiñ. ôle dèyi dèyi gezer_ imiş. Gezerken bi gün bi yere gètmiş, bi yerde bi çöpçatan, derenin kenarna oturmuş, bi desde çöp var_ ımuş yanında, çöpü birbirine duğdurmuş dutmayan çöpü atar_ ımuş hora, bi tahı alırmış. Birbirini dutar_ısa suya bi atar_ ımuş göprüden aşşa çatılı gèder_ imiş çöp. Hôle göprüden yakın üst tarafına oturmuş, buna pâdişân ölu rasgâlmış.

- Dede (atdan inmiş gâlmış) ne atañ sen? demiş.

- Ğader yazarıñ ölüm demiş.

- Bire dede, çöpü birbirine duğdurup da suya atıverme- Ê baña emir.

- Bu dağılıp da geçenner neci?- Hunnar birbiriye evlenecek ayrılacak, emme hôle düz geden- ner ömür boyu birbiriye sürecekler.

- Baña kimi yazdıñ? demiş, baña da yazdıñ mı?

- Yazdım.

- Kimi yazdıñ?

- Fel'ân memleketde bi sıyırtmaç var demiş, on_ beş günnük bi gızı var demiş, onu yazdım saña.

- Amanıñ nedeñ sen dede? Sen Müslüman dëlmiñ? Ben gırkbeş yaşındeyin beni bubam eve- rece_ olur, ben gız bëndim yok, ben onu nâl bekleyip_ alacāñ.

- Bekleyip_ alacaşın.

ne ğader mi yazılır?

Bu geri döner. Bu herif baña on_ beş günnük çocū yazıp da beni ne zaman beklēcek, gırkbeş yaşındeyin zâten. Dutar boççaya bi altun bālar alır geder. Atın hēbesini ēindirir. O ora bi sabah vakıtda varır. Anası inek sâ gètmiş herif sıyırtmaç ya, herif kimin inēni sürecēse ğadın onnarı sāverirmiş. Anası inek sâ gètmiş herif de sālık sığıruları toplamaya gètmiş. Bi köpekleri var_ ımuş hav hav edivermiş ona, herif gılcı hôle bi gömuş öldürmüş, girmiş içeri uyuyup yatır. On_ beş günnük sabı güccük, bi sillingaç ğurmuş çadırın içine ğadın (fakır ğadın nōlcağ) başucuna altunnu boççayı goymuş. Bunu öñ yanından kesivermiş ğıyadağ çırmiş. Sen çıra dur demiş ata binmiş ğaşmış. Megērsem insan art yanından kesilince ölür_ ümüş. Adam boāzından kesilince art damarından kesmeyince çocuk ölmemiş. Hindi çocuk çırınca gâlmış bunnar. Anası çocuk neden çırdı dèyi gālivermiş_ imiş, şip şip salıncağın altına ğan damlar, çocuk kesilmiş hemen sētmiş.

- Ü!en! gāl gāl.

- Nölduñ ğız?

- Gāl hele başımızda bi iş var.

Gældiyse çocūn boāzı kesili. Art yanı durur, çocūn gözū mildir mildir bañar. Amanın bunu ğavışdırıllar. Bañallar başucunda bi boçça altun durur. Herif cınna alır, cebine ğattıysa da çıkıla- dıysa da alır. Seyidir cerrā...

- Ardından kesseydi, bu adam budaleyimiş, ölürdü ossat. Önünden kesince ölmemiş der.

Hemen buğu gaviştırır, dıker éyi eder. Buğu ondan keyrı bunnar buğu bôydüller. Herif o altunın gerisini alır. Sıyırtmaçlıkdan çıkar, bi şere varır. Ora bi elemet ev yaptıır. (Altılı üstülü, hindiki gibi) oraya oturur. Ortanca kónağın birinde gız güneşe geryafı gor geryaf işler orda. Başında güzel bi saç var_ımış. Bu atına binip geçip gederimış (gız hôle edivermiş) ora bayılıvermiş düşmüş, herif geri dönmüş bubasıgile varmış.

- Buba!

- Hı

- Bizim evin önüne atdan bi adam düşdü.

Bakmışlar gümüş gibi bi delanlı. Bu sef bunu galdırılar. Ordan bi doktur çırılar.

- Gäl bu adam bi güzel görmüş bayılmış demiş. İnne yapmış. Bekleşillerkene gözünü açmış, gônâ bakar_ımış, orda gız yok bu sef.

- Ölüm saña nöldü?

- Ben burda bi güzel gördüm bayıldım. Ben o gözeli alacān demiş.

- Sen kimiñ ölusun? demiş

- Fel'ân pâdişahın oluyun.

- Pâdişâ istedi de ben gızımı vermemiyim? Vereyiñ öleyse.

- Gêt bubañdan izin al gäl emme demiş. Gêtmiş bu.

- Buba!

- Fel'ân memleketde bi gız gördüm onu bitireceksiñ baña.

- Ê bunca gözelleri görpruden de geçirdim de bēnmediñidi onu nāl bēdiñ? Demiş.

- Bôle bôle oldu.

- Gedelim isteyelim.

- Gälmişler istemişler, vermişler vermez olur mu? Bunu gırk gece dūn edeller alılar varılar.

Gızı èndiriller atdan. İçeri alılar bunnar, içeri girerkene güne bakmış ikinci vahti gün, bi abdest almâ başlamış namaz gılacak, dülbenti geri atınca bi çizgi var.

- Bu neci gız? demiş.

- Neci olacak demiş evvel beni bi pâdişâ ölu kesmiş başucuma bi boçça altun gıyivermiş demiş bubam da altunın biseliyle beni éyi eğdirmiş cerrâ vermiş. O altunın gerisiyne de getirdi de bu gônâ yaptı bura demiş. Herif tırpada düşmüş. Gâlin sêtmiş.

- Amanın yürē düştü.

- Nere düşdü gız?

- İşde taha hora düşdü. Gälmişler bayılıp yatır.

- Buña nöldü?

- Buba bôle bôle dedi ben de bôle dediydim adam bayıldı, düşdü demiş.

Sêtmişler ayılacak adam getirmişler. Ayıkmış.

- Nöldü ölüm saña?

- Nölacak buba demiş ben bi asılık yapmışın, bu asılı ben demiş üstümden def_etmeyince bu gälinne olmañ demiş.

- Ölüm ne asılık yaptın? Sôle.

- Ben bôle bôle eğdimdim demiş. Şimdi demiş ben gäliniñ boynundâ çizgiyi görünce, sorunca deyiverdi.

- Ben çok asılık yaptım buba demiş, bu nāl_olacak buba?

- Ölüm onu Allah saña yazmış bi kere yazmış.

- Buba ben bunu gârdeşlê gâbul_edecen demiş, ben bunu gatiyen gâbul_edemem demiş.

- Yō yavrım demiş.

- Buba yalınz bişē deyivercen demiş.

- Deyiver bakalım.

- Ben gırkbeş yaşındeyken ava gêtirdim_idi. Dere kenarında bi dede, bi görprünün üstüne oturmuş. Yanda bi deste çöp var demiş. Onu çatar hôle atınca kimisi suya inerken ayrılıverir demiş.

kimisi bi arada göprüden aşşā geçer demiş. Bunu sordum demiş.

Hu ayrılıverecekler aldī ğadından ayrılannar dedi. Olacak ğayri Allān ğader_eṭdī şe. Emme sonunda da ğaderi var. Ayrılcağ onun_ üçün ayrılır. Ora atdīm çöp. Bitişik gedenne de işde birbiriye geçinecek ömür boyu...

- Bağa da yazıverin mi? Seninkini yazdım göprüden aşşā gēṭdi demiş.

- Kim?

- Ayrılmadan gēṭdi mi?

- Gēṭdi.

- Kimi yazdın? Demiş. Fel'ân yerde bi on_beş günnük bi ğız dedi.

- Neden sen dedin? Ora düşdüm ben demiş. Orda cınna yatdım demiş, beni ayıkdırmaşlar demiş. Ordan ğalkınca atıma bindim ğaşdım demiş. Bi de köpek kesdim demiş. Ben bu ğunafı işledim. Ben o zamandan bēri sen gözel geçirdin ben bēnmedim. Gezerin gezerin fel'ân yaşıma vardım geçdi. Çocuk bōyüp er alacak ğadar olādar on_beş mi, yir mi sene mi geçdi ne bileyin ben hindi demiş. Bu alıp ğaldım ğız, o ğız demiş. Nāl demiş ben bunu ğardeşlē ğabul_edecen demiş.

- Ya ölüm edemeğ. Çöpçatan bi kere demiş, ğader yazan o demiş, ğader senin ğaderin demiş.

- Sen bununla ğerdē ğireceksin demiş duyduğun mu? Ğayrı olan ğabul_etmiş de ğerdē girmişler.

KELÖLAN

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Kelölan bi yere geçi güde gētmış, bi adama çoban durmuş geçi güdüverir_imiş. Bi yere varmış, ācın başına çıkmış davara dal endirivercek yedirecek dēl mi ya, ordan kelölan ācın başindeyike-ne davallar ācın dibinde ğıraşır_ıymış.

Ne ğıraşırıñız der.

Bağa sitem edersin deyi bunnara birer zopuğ vurur öldürür. Hep öldürür. Ğacıp ğeder kelölan ordan.

- Kelölan nerē gēṭdi bōn ya? Davarı getirmede deyi araya gēṭdilerse de varmışlarki bi iki dal ēndirmiş_imiş ācın başından. Davarı hep öldürmüş bi de zopuğ yatır. Yok, ğaybolmuş gendi. Üñen bunu araya çıkmışlar kōlüler bulmuşlar.

- Üñen sen nē öle eṭdin davarı?

- Ne öle etmēceğ, ben başında dal kesiveririn onnar dibinde dōşüller demiş.

- Üñen dōşüllerse dōşünner demiş.

- Onnar birbiriye ğıraşırķana benimile dōşcekler öldürcekler ben de onnarı öldürdüm demiş.

Kelölanın işleri bōle olur_umuş.

ĞARABĀ

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Bi Ğarabā deñilen bi yerin bi āsı var_ıymış, bi yerde çalışır_ıymış (Şindi Ğarabāda) bi inde de ğırķ dene harami doluymuş. Ğarabā adamı, bi ğız istediye de, biz Ğarabā ğız vermeyiz demişler. O da ğızı ğacırmış. Ğacırp ğederke olacağ ya haramiler üstüne ğalmış mi vesselam, vesselam haramiler üstüne gētmış, ğızı elinden almışlar. Ğızı elinden alınca bi dua oğumuş, bi oğumuş, dua bilir_imiş adamcāz, a yavrım hepsi zeroş gibi dōküle_ğalmış. Ordan bunnar almış ğızı ğaşmış. Eve varınca bōle bōle eṭdim demiş. Bubası demişki (Bubası oranın hōkümdar_ıymış)

- Üñen demiş, o ğadar bayıltın şēleri nē öldürmedin?

- Ē buba bi tā zarar etmeyince ğıyamadım demiş, yani ğıza bi zarar etmediler tā demiş.

- Dōñ öldür ğāl demiş, ē haydi ben varınca ğakıķ olullarsa? demiş.

- O bildin duayı gene oğı demiş onnarı öldür ğāl. Onnar bize nere_gētse mazarrat demiş. Geri

dönmüş bu gâlmış, kimisi esneyerek kannanıp gâlr_ımiş, kimisi hôle yatırımış. Bunnara duayı bi tâ okur bunnara. Duayı okuyunca varır bubasına.

- Buba der ben ğıyamacân der. Beñizi ğızıl ğızıl delânlılar der.

- Sen der adamını göndürt öldür der. Yeniden ben onnarı bayıldım der. O da celleti göndürür (O vakıtın bi celleti olur_umuş suçluysu kesdirillerimiş) Varır cellet, öldürür öldürür öldürür. Birine varınca ğıyamaz. O da bi Arab_ımışda (yani kıara) ğıyamamış onun bôle gençliğine, ilan gibi oluşuna ğıyamamış. Onu ordan arabasına bindirmiş, bayıltmış getirmiş. Demiş ki Ğarabân hökümdarına.

- Ben buña ğıyamadım demiş uyandında baña habar_et demiş.

- Eyi bekle demiş hökümdar. Herif esnemeye durmuş, o da ğetmiş hökümdara.

- Cannanıp gâlr demiş.

- Getiriñ onu hura demiş.

- Nerden gâldin sen ölüm? Cannanıp gâlr.

- Nerden gâlcēñ bi ğırk haramî beni işlerine aldılarıdı demiş. Beni de cellet etdiler_idi demiş. Çok kannara ğıydılar_idi. Ben bura nâl gâldim bildim yok.

- Ben de seni cellet etcēñ celletlê ğabul_edermiñ sen?

- Yö etmem demiş.

- Beni sen celletine ver kesdir demiş. Dünyâda ondan soñura bişē yok demiş. Beni onnar zoruyla cellet_etdiler, kesdiler emme demiş, o yitler demiş her birine acep ne ğadar üzöldüm ben demiş. Hindi bu müslümannî ğabul_eder, bunun eyiline bañınca ğaķar ğızını verir.

- Buba sen bi celletlik yapmış bi adama mı ğismet edeceksin beni?

Ğızım ben üriyamda gördüm_üdü sen bu adama ğismetsin. Belki de görmüşdür belki de yalan sôlediyse orayı bilmem. Ğızı o ğara adama vermiş. A benim yavrum ondan bi evlad meydana gâlr_ımiş, doan aya ya dō ya dōma der_ımiş. To o zaman herif bilmiş ki, onu zorası göñülsüzce verdiklerini... Onnan meydana gâlen çocuk ıldız gibi olur_umuş ya! Yedi sekiz çocuk meydana gâlmış endere ıldız gibi. Bunun tâ ötesi var_idi ya unutmuşuñ. İşte bôle bôle eveli bişēler olur_umuş.

SULTAN SÖLEYMAN

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup Arıkuyusu Köyü'nde evlenip Arıkuyusu Köyü'nde vefat eden Emine Uslu'dan 1988 yılında derlenmiştir.

Sultan Söleyman'ın Behlül Dâne dēyi bi ğardaşı var_ımış. Budaleyimiş o, erişgin_ımiş hôle evlenip mevlenmemiş. Hôle Ğaracōlan'ın hesabı gezer yörür_ümüş. Bi gün hôle bi harman yeri gibi bi gedik var_ımış. Öte yüzünde bi köy var_ımış ora varır_ımış. Orda top oynar_olurumuş. Hôle bi topcâzı var_ımış. Harmanın bi ucundan bi öte ucuna düz olunca ora salar salar oynar_ımış. Bi gün ora gene top oynarken varmış, cınna çiftçi ğeder.

- Nerē_ğedersiniz? Nerē_ğedcēz Sultan Söleyman bizi cezaladı da, onun bi tallası var_ımış hep birip ekivercēz bizi cezadan ğurtarcak. Omuzları hēbeli, öküzleri önnerinde kōlüyü toplamış Sultan Söleyman, size bi ceza vercēm. Fel'ân yerdē tallayı ekmezseñiz demiş onnara. Onnara tohum vermiş. Hēbeye ğatabilen omuzlamış, öküzünü sürebilen çıkavarmış o harmanın_oldugu yere.

- Nerē_ğederseñiz? Sultan Söleymanın bi tallası var ekē_ğederiz.

- Siz endere bi duruñ demiş. Gâlen durmuş. Geçmeyin duracaķsınız. Bunun emriyle budaleye, hora bi ğazan ğurulmuş. İki tene. İçine bi su dolmuş, altına bi ateş yanmış onun hēbesindēn dōker, börtledir, çıkarır ğat der_ımiş. Onu çıkarır ğatar_ımış. Onun hēbesindēn dōker börtledir. Çıkar onu ğat, bunu ğat, ğatmışlar. Bunu ē biz geri döñsek hindi bu börtmeyi Sultan Söleymana göndersek bizi keser. Ne_yapcāz, ğedelim ekelim demişler. Ğetmişler, ekmişler bu bişik teneyi. Bunu Sultan Söleyman duymuş, çirtmiş.

- Gâl be baķalım, sen neden benim tohumumu bişirdiñ de, göndürtüñ be, bişik tohum ekin biter mi?

- Sen ôsüz ğarının bişik yumurtesinin ucu neden hapis_eğdin_idi?

- Bişik yumurtadan cülûç çıkar mıdı?

Sultan Söleyman diñele ğalmış bu sef. Bi zabdēye bi yumurte satmış bi ğarı, o zabdēye o yumurteyi yemiş. Bişmiş yumurte (hani bi zabdēye evel, candarmanın hesabı zapdē denir_imiş)

Bi ôsüz ğarıya varmış.

- Dezze baña bi yumurte verin mi?

- Veririn emme çî.

- Bişiriver. Suda bişirmiş yumurteyi ğarı. Elin yur, ay anam o herif geder. Tanı sen, ülen nāl_adamsın neyidin şeytan mıdır? Varır Söleyman'a, senin ğardeşin der.

- Nöldü? Der.

- Yumurteyi der bişirtmiş de içinden cülûç çıktı der. Cülûçlü yumurteyi senin ğardeş nē bişirdi? Der.

- Buña bi ceze ver der. Çırılar Behlül Dāneyi, ğarını da çırtdırır. Ğarıya der.

- Sen bişirdin mīdi yumurteyi ğî, bu adama verdinde?

- Çî idi bişiriver dedi, bişirdim.

- İçi cülûçlüymüş.

- Sen cülûçlü yumurteyi nē bişirdin?

- Benim yumurtenin içinde cülûç nārayacak. Ğavūmun evelki günki gundağı, yumurte demiş ğarıda.

Meger o zapdiye bu ğadını istemiş de o vaktında ğadını alamamış_imiş.

Sultan Söleyman ceze eđdirecēñ dēyi, baña cülûçlü yumurteyi bişiriverdi dēyi dāvacı olmuş. Bu sef ğarını haps_etmiş. Sultan Söleyman sen demiş cülûçlü yumurteyi bişirip de zapdēye verip deyince bu Behlül Dāne'nin Divāne'nin! gücüne getmiş. Ondan o tohumu hep bişirip ekdirmiş. Hindi buña herifler gāldiler mīdi āşam ekdimizi ekdik. Amma bi suçumuz var.

- Necî? senin Behlül Dāne fel'ân yerde top oynadı yerde ğazan ğurmuş hazır etmiş, ateş yakmış varanın hēbesini dökü bişirdi. Hēbemize ğatıverdi. Biz de ğetdik ekdik bilmem bitecek mi?

- Ülen bişik tene biter mi?

- Nāpalım dönsek gālek saña ôle desek olmaçak. Ğetdik ekdik, biterse de bilmem bitmezse de. Çırtmış Behlül Divāne'yi.

- Ülen sen neden benim tohumumu bişirttin de göndürttüñ?

- Sen ğarının yumurtesini nē cülûçlü dēyi haps_eğdirdin. O herif, o ğarını alamamış vaktında, suçunun ucu ğarının verdî halis yumurteyi içi cülûçlü yumurteyi baña yedirdi de verdi.

- Satdı dēyi ğarını hapis_eğdirdin_idi bilimin onu? demiş. Bu sef şaşmış. Hunu demiş eğdirin ya demiş. Bu sef gözüñü yum demiş. Gözüñü yumuvermiş_imiş herif ğonağında dēl bilmedi bi memleketde Sultan Söleyman. Orda ne Behlül Divāne var ne bişē. Amanın Allah biz bulduk belayı demiş. Ben bu budaleye nē eyleşdim, gördüğ mü başıma gāleni, ne yaparsa yapsındı. Ordan bu orda gezivermiş dolaşivermiş. Aşşā dünyāda buña demişler. Senin dünyāñ yokarda gāldı. Sen bura nāl_endin deller_imiş. Gören yokarıķı dünyāya deller_imiş. Bi gün bakmış_imiş bi melun tabırı gālıyorur. Elleri kolu ğılıcın sapında cicili bicili bi tabır gālmış. Bunu ğörünce sen kimsin nāran burda dēyi sormuşlar. Meger melun tabırıymış, ben yokarıķı dünyādan bi adam_idim emme, ben bi belaya ūradım gāldım bura.

- Yokarıķı dünyāya yol nerden geder bilmemisiniz?

- Eyi de melun tabırı imāne gālmış gene de sünnüler_imiş ğayri çarpmamışlar.

Ğuş dilini bilmiş ğayri başka bişē bilmez_imiş. O ğuş ne rētdise onu bilir_imiş. Burda biri var deyince egilince olanı ğörmüş Zümrüdü Anğa. Olan demiş ki:

- Beni endere çıkar. Çıkartmış daşın başında ğeniş bi yer_imiş. Çıkarınca bu neydi işaret edince ğuşa Allah bi dil vermiş. Ben bunu bi adada buldum. işde hōle işde bōle bunun gibi şunun gibi benim dili annar, seninkini annamaz. İkimizi bindir fel'ân şehre ğötür bizi demiş, olandan uzakķ bi yerdeymiş.

- Götürürün emme çılpak demiş. Üşür demiş, benim bişê var alt yüzde alıñ gâlin demiş, olanı sarğıtın aşşâ guş ordan manda derisini çalkalar manda derisinin içine gızı da gatar gendi de girer. Sıgmışlar ikiside, göca sıgır derisi, ordan alır getirir. Bi dağa birinin önüne gör. Beni burda göma bizi, bizim eve elet benim bubam bi başkan hôle bôle dediyse burda bi galacağsınız demiş. Orda eylenivermiş ölüm eylenivermiş, sırt yok baş yok olan gidememiş bi yere. Āşam olunca manda derisinin içine gatar gendi de gız da girer_imiş. Bilmez, gız demiş ki, gene gälcek bi gün dëyi işaret eder_imiş, a anam orda yıllamışlar. Bi çocuk olmuş. Çocū olunca onu sevellər_imiş. İşte içerden bi göyun gälir, göyun çocū alır iñin dibine varır gëder. De bakalım o göyun dël başka bişê elinden alamazlar. Götürün olanna ikisi ālaşmışlar. Neyse Zümrüdü Anga gälince annatmış dilini.

- Çocūnuz oldu mu?

- Oldu

- Nerē gëtdi. Bi göyun götürdü iñin dibine. O ora gedecek demiş ben ondan_endirdim sizi bura demiş. O nölcağ ne yapcāñ onu bulamazsınız siz demiş. Yalnız sizi beyin oldū yere götürceñ. O sıgır derisinin içine gene girmiş bunnar. Doğru bubasının oldū yere varmışlar. Gene tā insan dili bilmez, guşa gälince onun dilini annar, olan dilini bilmez_imiş.

- Ölüm bu necī, kuş gānadını çıpmış yallah. Buba bôle bôle bu benim gismetim olmasa ben bunu bulmaz_idim. Emme dil bilmem işte Zümrüdü Anga bizi bôle bôle etdi. Fel'ân yere godu. Orda bi çocūmuz oldu. Onu iñden göyun gibi bişê gäldi götürdü. Zümrüdü Anga soñura bizi bura aldı gäldi dëyi annatmış. Bubasının meger ilmi varmış_imiş. Bubası duayı okur. Zümrüdü Anga gälir dile. Benden ne dilerseñ demiş, gayrı gızı sırtlamışlar başlamışlar. Yalnız benden ne dilerseñ dile saña eyinnik yapacāñ der. Bunun dilini bize bi annatıver der guşa.

Götürüp gëtdi gemi batmış gerisi batmış. O, bi gānat dala dala bi adaya varmış. Ada bi ada her yanı deñiz o adada açlar var_imiş topak bişê olurda maymunnar goparır ya ölesimiş. Maymun var_imiş hayli orda. O gādincāz üzeriliyimiş işde, mefad_etmiş, çocuk meydana gälmiş_imiş. O maymunnar da gälir ona bakar_imiş, āşda meyvadan getiriveriller_imiş fel'ân besleller_imiş orda gādını. Gādın mefad_etmiş. Bi gün Allah'ın cigeri acır mı adama. Bi kôsünü gurutmamış sağ kôsünü, sağ kôsünü emer_imiş, çılpak ne olacağ. O maymuncuklar gälir_imiş gene o çocū baqallar_imiş, okşallar_imiş, sevellər_imiş, işte yememişler Allah bereket versin. Allah yedirmezse yenmez. Bi gün gemi gārip gider_imiş maymunnar işaret yapallar_imiş bura sapın deyi. Gemi döndürek gälmişler_imiş, bi ceset yatır, gūrumuş āş gibi olmuş bi kôsü apbacık durur. Bi çocuk oynar yanında. Bu ney, onnarın dili var da sölēcek mi? Onnar işde biz meyva getirdik, yedirdik deyi ona işaret_edeller_imiş. Bu çocū ordan_alıllar, bayāca böymüş, O cesedi de alıllar, cesedi bi yere koyallar. Bu çocū beslemeye başlallar. Birer bi gız olmuş emme dil bilmez, dil_öretelim deller_imiş dilim yok der_imiş. Bi gün gäliverir Zümrüdü Anga onnarı göyup da gëtdi yerde. Göyup gedellerde gene gäliller_imiş. Kimise o baqannar. Alıverir götürür götürür tā uzakta dān başında bi daşın başına gör, ora gör, ora yēcek getiriverir_imiş o guş. Çılpak dişi guş da bi çamaşır getirebilir mi ya. Orda ona bakarğa mağarğa bi gün avcı olan o daşın dibine varmış. Hôle delānlı bişê av avlar_imiş. Onun gäldini görünce gız yoğardan bi çıkıl atmış, hani o insanölunun ora gäldini görünce delānlı bi gız ora çıkıl atınca hôle bakınca dünyā gözeli bi gız, gāfası gözükür, geri yanı gözükmez. Bunu nāl edinde bunun yanına çıkayın dëyi uğraşır. Uğraşır muğraşır bi taraftan çıkamaz. Bi dağ sıgırı olur_umuş, bi dağ sıgırı bulmuş o dağ sıgırını keser olan, derisini yüzer, dersinin içine bi ot mu basar yaprak mı basar kölgeye gör. Orda gurur, o olan bir_iki gezeler gene gälir_imiş. O gälince ordan bakar_imiş ordan çıkmak bi mümkün dëlmiş. Bi gün o sıgırın derisi gūrumuş Allām ben bunu nāl_ēndiririr bu sıgır derisinin içine gatsam, oldū yere götürsem deyi şaşarkan harılda da Zümrüdü Anga gälivermiş gızın yanına. Gızın yanna gonunca Zümrüdü Angaya annatmış gız.

Dē fel'ân yerde ağ bi beygirinen bi göca çift eker. Gët de ona sor. Belki o bilir demiş. Gëtmiş o, baqmış bi göca ağ bi beygirinen çift_eker. Bi selamlaşmışlar bunnar.

- Durdur beygirini senne ğonuŝcām.
- Neden ğäldiñ, nere geden, hangi dağın hangi sünbülüsün? Sen bu dünyânın adamı dëlŝiñ demiş ğoca.
- Yoğarıķı dünyādan ěndim bura demiŝ.
- Nāl_ẽndiñ?
- Bi fesada ũradım_ẽndim.
- Yoğarıķı dünyāya yol nerden ğeder? Demiş.
- Yoğarıķı dünyāya yol nerden gederdini sen bilirsiñ.
- Ne ben bilirim bē? Ho camıyı ğördüñ mü?
- Ğördüm demiŝ. Ora ğuŝlar camısı deller demiŝ. Oranın bi hocası var_ımıŝ demiŝ. Yoğarıķı dünyā ile aŝŝākı dünyāya ěner çıkar_ımıŝ demiŝ. Ğälir burda ğuŝları okudur, ğeder yoğarıķı dünyāya gene demiŝ. Varmıŝ, bi camının içinde ğuŝ dolu, mihrapda bi ğözelce ğuŝ oturu. Gerisi onun emrinde namaz ğılallar. Dörulullar selam veriller. Bi Cuma ğünümüŝ orda. Cuma namazını ğıldırırımıŝ ğuŝlara. Ordan hindi bu demiŝ, mutlaķa Behlül Divāne, yoğarı dünyāyla bura ğälip ğeden kim olur? Benim ğardeŝim emme, ben bunun nasıl edeyiñ. Ğapının arķasına siñer. Bu orda siñiliyke ğuŝlara izin verir. Ordan ğuŝlar hep çıkar ardından. Ğendisi de ğälir. Çıkacāķa dutar ğuŝu. Dutunca Behlül Divāne oluverir. Ğördüñ mü der, emme yirmi sene der, nasıl ğördüñ mü? Behlül Divāne'yi sen irezil eđdiñ, hapis_eđdiñ emme lekin, hağsızlın yüzünden, ben seni hağsızlıktan ğurtarcān dēyi eğdim bunnarı duyduñ mu? Emme ŝimdi demiŝ haydi baķalım nasıl çıkacaksıñ. Yoğarı dünyāya sen nāl çıkarsan beni çıkar ğardeŝ. Beni çıkar istersen benim rütbemi vereyiñ, istersen bütün dünyā benim elimde. Ben ğuŝnarınan tahı baņa dilli ğonuŝuruz. Hep o ŝēmi saņa vereyiñ demiŝ. Beni yoğarıķı dünyāya çıkar demiŝ.
- Ben senden baŝķa biŝē istemem. Demiş.
- Benim yolum bura her ğün ěner, bura her ğün çıkar demiŝ.
- Yum ğözünü demiş. Yumuvermiş ğözünü. Aç ğözünü demiş, açmış_ımış ğonağında binek daŝının_ũsdünde duru.
- Heyvah ğardeş senimiŝsiñ demiş, yaķasına sarılmıŝ.
- Yalıñız demiş, biŝē tahı uyduñ sen demiş. Onu saņa sōlemedim demiş. Bunu da sōlecēñ demiş. Ŗōle senin yanına demiş bi ğün bi fakır ğäldi demiş. Ben top oynarķan topu istedi demiş. Sat bu topu baņa dedi demiş.
- Satın
- Ğaça satcāñ. Bi ğuruŝa satcāñ dedim. Bi ğuruŝ ũstüme atıverdi demiş. Ben saņa ŝaķa ederiñ ben senin topunu almam dedi. Senin ğarı da o sırada orada dek ğäldi demiş. Geze_ğederiñ öteki mahalleye demiş. Dedi ki der. Behlül Divāne ğäl bu topu baņa_sat dedi der.
- Satın.
- Ne ķadar iŝteñ para? Ŗu ķadar para iŝteriñ dedim demiŝ. Halbıysa satđımdan dēl demiŝ, seni köpek seni, sen fel'ân adama bi ğuruŝa satcaķ olup topu da, baņa nē ôle iŝteñ dedi demiŝ. Geri döndü demiŝ senin ğarı demiŝ yaķasını paçasını yırtđı demiŝ. Senin ğardeŝiñ baņa ğäli verdi baķ, baņa tahım edecek oldu. Beni elelamet eđdi. İhi sırtımı baŝımı yırtđı dedim demiŝ. Hapis_eđdiñ demiŝ biliñ ya demiŝ. Emme ben hapis durur muyuñ? Demiŝ. Ben aŝŝā dünyāna yoğarıķı dünyāya ěnip çıķmıŝ adamıñ. Ben ordan çıķdım demiŝ. O suçunu bāŝladım_idi demiŝ. Yumurtenin uçu bi ğarıyı hapis_eğdin. Suçunu bāŝladı mıdı? Fel'ânı dalanı bāŝladım, emme demiŝ bu sefer bāŝlamadım. İnadıma aŝŝā dünyāya ěndirdim. Tam on sekiz sene oldu demiŝ. Eger iki sene tahı ğalsaydı yirmi olacādı demiŝ. Bereket ki olmadı, yirmi oleyidi çıkamacādı yoğarı dünyāya demiŝ. İŝte bu Behlül Divāne ŝimdi aŝŝā dünyāyna yoğarı dünyânın ermiŝ_iymiŝ. Hindi bi yere yola çıkacāķmıñ euzü besmele çekdik keyri çıkarın...

ALAKİSE

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve hâlâ bu köyde yaşayan Emiş Kayabaşı'dan derlenmiştir. Alakise: Ala Kilise

Hu bizim köyün alt yandā Zeyne'nin üsdündē yere Alakise deller. Urumlar yaşarımış orda. Evelden ğara çarşafılı çarşafılı etek geyeller_ imiř cavır ğarıları. Dedemiņ de orda arķadaşı var_ imiř iki dene. Birinin adı Cırgı'yımış. Dedeme hôle bi buçak vermiş. Hindi tā hôle duru o buçak. Sapında gümüş var_ imiř. Dedemiņ uzun tüfē var_ imiř. Dedemi çıgırılılar_ imiř. Dedem onnarınan geder_ imiř. Dedem böcüyü vurur_ umuř, habar eder_ imiř ğäliller böcüyü sürüyüp götürüp yeller_ imiř. Hindi o alakise denilen yerde hôle galeler gibi mezer var, yuvallaķ dař var, ev yıkıkları ôle duru. Hindi o köyde on_dört mü on_beř ğadar mı adam var hişbiri birbiriniyle ğonuşmazlar. İki ğardaş olsa da ğonuşan yoķ. Sār cavır köyü olduğundan mı intizarlı mı ne deller hiř ğonuşan yoķ. İki kere vardık o köye çocūa obaya su dökdürmeye. Zayfalmış çocukları ora götürüller. Ordan ğonşudan bi elek alıllar, eletiller, orda bi cavır mezarı üstüne elek dutallar altına çocū soyallar, otuşdurullar üstüne suyu dökeller sonra çocuk ğün ğün üstüne et ğomaya başlar.

ĠAYNANA

Bi ğarı var_ imiř üř dene ğälini var_ imiř. Eveli ğaynanadan ğorkar_ imiř ğälinner. Evde ekmek ğoyup yemē hazıllayıp da yeyemez_ imiř. Ġaynanamız bi yere ğetse de biřēdip de yesek deller_ imiř. Bôle loķum datlı biřē satılmaz_ imiř. Bekmezden bi halva edeller_ imiř bekmez halva deyi ununa fel'ân. Bi ğün dūn var_ imiř haydin dūne gedelim demiş ğaynana. Ġälinner de demiş.

- Ana bizim gedesimiz yoķ sen ğet demişler.

Ġälinner ğalmış ğanyana ğetmiş dūne. Ġaynana dūn yerine vardı mıydı bunnar nē ğälmedi üçü birden deyi ğaynana ordan hilelenmiş. Ġälinner de ğaynana ğäledeki bi bekmez halvası yapalım yēyelim demişler. Ġälinner üçü birden bekmez halvası etmişler hemen ğapı çalınmış. Kimin ğäldini bilmezler ya, şipelenmişler. Hemen ğüççük ğälin halvayı sahana dökmiş sarmış sarmalamış boççanın içine, dolamış beline dolamış. Ġapıyı aşmışlar_ imiř ğaynanaları.

- Ġaynana nöldü, ğaçan ğäldiņ sen? demişler ğaynanalarına.

- Ordā demiş dūn hoşuma ğetmedi ğalkdım ğäldim_ ğetdim demiş. Ġanyana şipelenmiş ya.

- Böyük ğälin ğalk demiş senin oyneyişine baķacān demiş. Böyük ğälin ğalkmış ortaya. Elini ğaldırmış hidāyet hidāyet deyi oynamaya başlamış.

- Sen kel oynadıņ demiş.

- Ġalk ortanca ğälin bi de sen ğalk demiş. Ġaynana hōkümlü, ne derse dutallar_ imiş. O ğälin oturmuş ortanca ğälin ğalkmış. Bekmez halvasının adına palize deller_ imiş. Ġaynana palizeyi ğorecek deyi hindide ğopacak ğıyāmet demiş. Ġaynana gene biřē annamamış. Ortanca ğäline ğet sen de otur demiş.

- Ġalk ğüççük ğälin sen oyna demiş.

Gene bunnar nētdi nōrdü deyi şipelenmiş ğaynana ğayrı. O da oturmuş hora. Ġüççük ğälin de çıkmış.

- Sıkı sıkı bāladım heş ğormaņ,

- Sıkı sıkı bāladım heş ğorķmaņ.

Demiş. Ġaynanaya bildirmemişler ğayrı. Ġaynana nētdiklerini bilememiş ğayrı.

YUSUFCUK

Bu hikâye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve hâlâ bu köyde yaşayan Dudu Demir'den derlenmiştir.

Yusufcūn anası övey ana_ yımış. Çocukların anası ölmüş biri ğız çocuğu biri erkek çocū. Anaları ölmüş bubaları da gene evlenmiş. Bi olan bi ğız çocū ôsüz ğalmışlar. Analı oldu muydu

sār çocuklar ğorkallarımış. ğoyun ğüde_ğetmişler ikisi_birden. Dāda ğoyun ğütdükleri yerde ğoyunu yitirmişler. Gerisingeriye ğorķularından biz nāl varacāz o eve dēyi ay_Allām bizi ya dař et ya ğuş et ay_Allām biz nāl varacāz o eve deyi ğorķmuřlar ğorķularından. Cenaballah o zamannar olur_umuř iřte, dedikleri olur_umuř. Biri dař olmuş biri de ğuş olmuş hindi tā hālen ğayaların başında, Yūsuf bulu bulu bulduğ mū, ğoyunları bulduğ mū? Dēyi dēyi dālarda hālen tā öter_imiř.

HIRSIZ

Bi çoban var_ımış davar ğüder_imiř. Davar ğüderkene iki dene hırsız ğālmiř yanna. Hırsızın biri davarın kenarında dolanış_ımış. Biri de çobanın yanna ğālmiř oturmış. İşde ne var ne yok felān deyi sorar_ımış, hem de sordū yerden ötekine şifre verir_ımış.

- Ğıllısından dutma bārır,
- Çanlısından dutma çārır,

Yüñlūsünden dut da būñülūsürse būñlūsün der_imiř. Yani ğoyun çek ğet henderden der_imiř. Onu lafa dutarķana der_imiř. Ordan ārı arkadařına řifre verir_ımıř. Ğıllısından ğeçi duđduğ mu, ğeçiler bārtaķ olur. Çanlısından duđduğ mu da zili çalar, ğoyun heř sesdenmez. Ne ğadar sürüyebilirsen sürü, duyulmaz onun sesi.

APTAL

Bu hikāye, Arıkuyusu Köyü'nde doğup ve bugün rahmetli olmuş olan Teslime Kandemir'den derlenmiştir.

Bi aptal arvadı ğālmiř evin yanna. Ğanayaklı da evin yanda biřēder_imiş. Ğanayaklı evin içine girmeden aptal eve girmiş. İçerdē çencirede tavı biřē_batırımış arvadığ. Aptal varıvermiş tavı çekmiş ordan sarmış bi çabıta çantaya ğomuş. Ğanayaklı ğālince,

Saņa demiş bi mesele getiriveriğ de Allah ırızası içün baņa biřēler verseğe demiş.

Çantada tavıķ
Çencirede ğavıķ
İliç iliç akıyor

Bülücüğüm yakıyor demiş aptal. Ğanayaklı aptalın dedini annamaz_ımış, baņa mesele getiriverdi saņır_ımış biřē tā getirip verir_imiş. Aptal bi tā der_imiş.

Çantada tavıķ
Çencirede ğavıķ
İliç iliç akıyor

Bülücüğüm yakıyor. Ğanayaklı gene biřēler getirip verir_imiş.

Aptal varmış ğetmiş. Ğanayaklı çencireye bakmış_ımış çencirede tavıķ mavıķ ğalmamış.

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri

ô: Uzun ö ünlüsü

á: a-e arası uzun ünlü

ā: Uzun a ünlüsü

è: Kapalı e (e-i arası ünlü)

ē: Uzun e ünlüsü

ě: Uzun e-i arası bir ses

ä: Açık e

ğ: Art damak ğ'si

ī: Uzun ı ünlüsü

ī: Uzun i ünlüsü

ķ: Arka damak k'si

l': Boğumlama noktası önde bulunan

ŋ: Geniz n'si

ō: Uzun o ünlüsü

ţ: t-d arası ünsüz

ū: Uzun ü ünlüsü

_ : Ulama işareti

Arıkuyusu (Kuşak) Köyü Ağzından Derlenen Kelimeler

Yıldız işaretli kelimeler, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde yer almayan ya da farklı anlamlarda kullanılan kelimelerdir. Derlenen kelimelerden bazılarının anlamının daha iyi anlaşılması için örnekler verilmiştir. Ayrıca bazı kelimelerin yapısı çok değişip tanınmaz hale geldiği için hangi dile ait olduğu belirtilmiştir. Derlenen kelimeler için şu kısaltmalar kullanılmıştır: Ar: Arapça; Far: Farsça; T: Türkçe

acış-: Acı duymak.

acıylan-: Üzülmek, üzüntüsünü anlatmak; sürekli şikâyetle bulunmak.

açar: Anahtar.

***adını yavız et-:** Adını kötüye çıkarmak.

âş: Ağaç.

aķ yavırım: Sevgi ifade eden ve “*yavrucuğum, canım*” anlamlarında kullanılan bir kelime.

âzını eğme-: Taklit etmek, taklidini yapmak.

âzını kes-: Taklit etmek, taklidini yapmak.

âzi göyun: Ağzı üzere. “*Ağzı göyun yatır.*”

akubat: Konuşması düzgün olan, konuşurken bir avukat gibi konuyu anlatabilen kişilere söylenilen söz.

alaf: Alev, sıcak.

alıcı: Tüccar.

alın-: İneğin gebe kalma durumu. “*İnek alındı mı?*”

andır-: Benzemek, benzerliği olmak.

apala-: Emeklemek.

arala-: Sık bir biçimde büyümekte olan bitkilerin bazılarını yerinden çekerek seyrekleştirmek, aralarında mesafe bırakmak.

araya gêt-: Boşboşuna harcamak, kullanmak.

***arka çık-:** Desteklemek, güç vermek.

arvat: Kadın, eş.

âşam: Akşam.

asılık: Asilik.

aş-: Açmak.

ataşlık: Kibrit.

avar: Biber, patlıcan vb. bitkilerin ekildiği yer.

avaralık: Boş boş vakit geçirme.

avlâ: Herhangi bir muhafazası için kurumuş ağaç dallarından yüksekçe yapılmış çit.

ayıdla-: Ayıklamak, seçip almak.

***ayırdla-:** Ayırt etmek.

***azıksan-:** Az bulmak, yetersiz görmek.

babiç: Genel olarak lastik malzemeden üretilmiş ayakkabılar için kullanılan bir kelime olup bugün ise her türden ayakkabı için kullanılır.

bakraç: Kovaya benzer bir mutfak eşyası.

bakele: Bir bak, bir bak hele.

batırık: Özel günlerde kısırın sulandırılıp, içerisine ezilmiş yer fıstığı, susam ve nar ekşisi konularak soğuk servis edilen bir yemek.

batmalık: Büyükbaş hayvanların yem yediği ağaçtan tekne.

***behersiz:** Cesaretsiz, korkak.

beler-: Birinin karşısındakine gözlerini dışarıya çıkaracakmış gibi bakması. *“Gözlerini ne belerdip duruḡ.”*

belle-: Tanımak, öğrenmek.

bicik: Küçük ya da büyük baş hayvanların memesi için kullanılır.

bile-: Keskinleştirmek.

***billi:** Hamurun kalınca açılmış biçiminin yağda kızartılmış şekli.

biriki: Biraz.

bisēl: Biraz.

bisset: Biraz sonra.

biz: Mil.

biş-: Pişmek.

bit-: Ekilen bir şeyin tarlada çıkması, büyümesi; bir ürünün var olması.

bitir-: Söz kesmek, tatlı yemek, nişan yapmak.

bizle-: Karıştırmak. *“Arının ocağını bizleyivermiş”*

bizzikle-: İnsanları birbirine düşürmek, ortalığı karıştırmak.

buḡar: Pınar.

boḡasak: Büyük baş hayvanların kızışma haline verilen ad.

böḡe-: Suyun önünü kapatmak.

börtle-: Herhangi bir yiyeceğin kaynar suyun içine sokup çıkarmak; sıcaktan parçalanmak.

buba: Baba.

budale: Saf, aptal, ahmak.

***bukeriş:** Böyle olunca.

bulamaç: Köpek yemeḡi.

bunbar: Baḡırsak.

busef: Bu defa, bu kez. *“busef ne yapacāz deyi düşünmeye başladık”*

***cele:** Suyun çıktığı yer.

cellet: Cellat.

cıllavuk: Cır cır diye öten ağustos böceḡinin adı. Sıcacın en şiddetli olduḡu dönemde ötmeye başlar ve ağustos ayının sonlarına doğru çatlayarak ölür.

cılız: Semiz olmayan, açlıktan büyüyememiş hayvan.

cılık: Yumurtanın bozulmuş biçimine verilen ad.

cınna: Biraz, bir miktar.

cırcır: Fermuar.

cırmala-: Tırnaklarla saldırmak.

cubur: Pekmez yapmak için şırahaneye taşınan üzümlerin suyunun çıkarılarak kalan posasına verilen ad.

***cücele-:** Daḡıtmak.

cümle ḡapısı: Evin ana giriş kapısı.

cülle: Tavuḡun altındaki yumurtadan yeni çıkan civcivlere verilen ad.

çal-: Temizlemek, süpürmek.

çalḡıç: Çalı süpürgesi.

çaltı: Maki türü bazı iğneli bitkilere ya da onların iğnelerine verilen ad.

***çanak:** Bir mantar çeşidi.

çarıkāz: Sır tutmasını bilmeyen, vara yoğa konuşan kimse.

***çarpıştır-:** Yiyecek türü şeyleri bir şeyin içerisine koyuverip hemencecik yemek.

çebiç: Oğlaklıktan çıkmış, hızla büyüyen erkek ya da dişi davar.

çē: Büyük ya da küçükbaş hayvanların vücutlarına yapışarak onların kanını emen sinekgillerden bir böcek.

çekiş-: Tartışmak, kavga etmek.

çelengi: Evlerin saçak kısımlarına verilen ad.

çeler-: Herhangi bir hastalık ya da sıkıntı neticesinde gözlerin renginin değişmesiyle ortaya çıkan durumda söylenilen söz. “*Gözleri çelere galmış*”.

çember: Beyaz tülbentin kenar kısımlarının boncuklarla süslenmiş, işlenmiş biçimi.

***çeşesi çekil-:** Ölmek.

çencire: Tencere.

***çeyrek:** Tahıl ölçmek için kullanılan içerisine iki kilo tahıl alabilen ölçü kabı.

çez-: Çözmek.

çıkıkçı: Köy yerlerinde kırık çıkık işleriyle uğraşan kimse.

çıkıl: Çakıl.

çıkla: Bütün, tamamı.

çılpak: Çıplak.

çıtlık: Melengiç.

çıngı: Kıvılcım.

***çırpā:** Birine vurmak amacıyla ağaçların ince dallarından kesilerek yapılan deynek.

çirpi: Duvarın düz bir biçimde örülmesi amacıyla iki biriket arasına ya da ucuna bir ağırlık bağlanarak aşağıya bırakılan ip.

çille: Çile, sıkıntı. “*Allam benim bu çekilmez çillem neci.*”

çim-: Yıkanmak.

çimdir-: Birisini yıkamak.

çiyin: Omuz.

çokuş-: Bir araya gelmek.

çoklaş-: Bir araya gelerek kalabalık bir grup olmak.

çomaç: Yufka ekmek içerisine bir şey konularak yapılan dürüm.

çomça: Ağaçtan yapılmış, büyük kaşık.

***çomak:** Elleri bileğinden olmayan kişilere verilen ad. “*Çomak Aşşa (Ayşe)*”

***çoğlaş-:** Herhangi bir işi yapmak için birçok kimsenin hemen bir araya gelmesi.

çô dür-: İşemek, küçük tuvaletini yapmak.

***çöe dur-:** Çocuğun emeklemekten ayağa kalkma durumu, tay tay.

çölmek: Çömlük.

çul: Davar kılından dokundan ve aralarına koyun yününden nakışların işlendiği halı, kilim.

çulvallık: Çulun dokunduğu yer.

çuvaldız: Çuval vb. şeylerin ağzını dikmeye yarayan büyük iğne.

çükür: Arazi içerisinde ekimi yapılmaksızın kendi kendisine çıkıp ekilen mahsüle zarar veren

yabanî bitkilerin kökünün çıkarılmasında ya da arazi içerisindeki çalıların kesilmesinde kullanılan büyük kazma.

dal: Sırt, arka.

dala-: Isırmak. İnsanın köpek tarafından ısırılması durumunda kullanılır.

datlı: Tatlı.

damızlık: Yoğurt mayası.

davşan: Tavşan.

davşmak: Yanında bulundurmak, taşımak. *“Boşunu yeyen kepcesini davşısın.”*

dek gel-: Rast gelmek, tesadüf etmek.

değişik: Genel olarak süt alışverişinin belirli bir düzen içerisinde sırayla tanzim edilmesine denir. Alınan ya da verilen sütün miktarı, ağaç çöplerle belirlenir.

desde: Ekinin ya da nohudun biçilerek parça parça arazinin içerisinde konulmuş hali.

deşir-: Toplamak.

dev-: Kaşımak.

devriş: Derviş.

dezze: Teyze.

dıkım: Ağıza bir defada alınabilen yiyecek.

dibek: İçerisinde buğday, biber, sumak vb. bitkilerin dövüldüğü büyük taş.

***digi digi:** Küçükbaş hayvanların özellikle de oğlakların bir araya toplanması için kullanılan ikileme.

dikel-: Ayakta durmak.

dil-: Bölmek, parçalamak. *“Frekleri diliver.”*

dilme: Tomrukların, ince, uzun, düz bir biçimde kesilmiş biçimi.

dilki: Tilki.

dişel-: Ayakta durmak.

***dişele gal-:** Şaşıp kalmak.

dirgen: Ekin saplarını bir yerden başka bir yere aktarmak için yada ekin saplarının patoza atılmasında kullanılan üç-dört dişi olan demir yaba.

disgin-: Tiksinmek.

dit-: Gagalı hayvanların gagalarıyla bir şeye saldırması.

***dombalak:** Takla atma oyunu.

domburcak: Tomurcuk.

domuş-: Somurtmak.

döl: Çocuk, evlat.

dölek: Arazinin düz olan yerine verilen ad.

dölüm: Dönüm.

döş: Hayvanların karın kısımlarına verilen ad. Bu kelime sadece hayvanlar için kullanılır.

dutacak: Elin yanmaması için sıcak kapları tutmaya yarayan bez.

düve: Henüz yavru yapmamış iki üç yaşındaki dişi dana.

ebe: Nene.

edik: Lastik çizme.

ellēm: Herhalde.

elemet: Çokluk ifade eden bir kelime.

elet-: Götürmek.

emiş-: Hayvanların yavrularına süt vermesi.

ende: Yanındaki, yakınındaki, elindeki gibi anlamlarda kullanılır.

enme: Felç.

erecep: Recep.

ërezil: Rezil.

ermanı: Ermeni.

eşki: Ekşi.

evlek: Bir ev yeri kadar olan alan. *“Bi evlek yer ekdim.”*

evtiklen-: Boş şeylerle vakit geçirmek.

eyicene: İyice.

eyileş-: Yaşamak.

eyleş-: Beklemek, boşu boşuna zaman kaybetmek.

ferik: Yumurtlamaya başlamamış, genç, körpe tavuk.

fıcıt-: Tabiat taklidî bir kelimedir. *“Fırlatmak”* anlamında kullanılır.

fillandır-: Çevirmek, döndürmek.

***fiyna-:** Tabiat taklidi bir kelimedir. Beddua olarak kullanılır. *“Bir yerden düşüp ölmek”* anlamında kullanılır.

fiyyık: Islık.

fişşikle-: Birinin bir başkasına karşı kin tutması için diğeri hakkında kötü şeyler söylemesi.

frek: Domates.

ğabış: Boynuzları olmayan davar ya da koyunlara verilen ad.

***ğakıver-:** Sinirlenmek, dövmek için harekete geçmek.

ğalbır: Buğday içerisindeki çöp, sap vb. bazı yabancı şeyleri buğdaydan ayırmak için buğdayın içerisine konulup çalkalandığı, ağaç ve hayvan bağırsağından yapılan delikli büyük elek.

ğanayaklı: Herhangi bir kadın.

ganere: Hiçbir işe yaramayan, sağda solda gezen, bir baltaya sap olamışlara verilen ad (Erkekler için kullanılır).

ğancık: Dişi. Daha ziyade hayvanlar için kullanılır. Zaman zaman hakaret etmek için de kullanılır.

ğapaklan-: Yüzü üzere düşmek.

ğapısā: Ağaçtan yapılmış bahçe kapısı.

ğapıt: Palto gibi sırta giyilen kalınca elbise.

ğara tavık: Avcılar tarafından avlanan bir kuş.

ğara böcü: Domuz.

***ğaraltı:** Bir şeyin karanlıkta belli belirsiz görünmesi.

***ğarevle-:** Bakmak, gizlice takip edip bakmak.

***ğarevlen-:** İzlenmek.

ğarın: İşkenbe.

ğaş: Ön. Aynı zamanda semerin ön tarafında bulunan ve çarpaz bir biçimde semere bağlamış ağaç parçası.

ğaş-: Kaçmak.

ğaşşık: Kaşık.

ğavırka-: Kurutulmuş buğday, nohut, kavun, karpuz çekirdeklerinin kavrulması elde edilmiş eğlencelik, kuruyemiş.

ğavış-: Kavuşmak.

ğavıştır-: Kavuşturmak.

ğayış: Kemer.

gedik: Çukurca ya da etrafı kapalı daracık bir yarık.

***gelleba:** Gelin abla.

gev-: Çiğnemek; sıkıştırmak *“Elini ğapıya gevdirmiş.”*

geviş: Ağza alınan lokmanın ezilmiş hali. Hakaret için de kullanılır. *“Ne geviş getirip duru.”*

geysilik: Bir su kenarı ya da suya en yakın bölgede etrafı çevrilmiş, içerisinde tokaç ve meşe külünün bolca bulunduğu elbise yıkanılan yer.

ğıç: Bacak; ayak.

ğıldıla-: Çok konuşmak.

ğılık: Vaziyet, hal, durum.

ğıncırda-: İnsanı rahatsız edecek biçimde çıkarılan tiz ses.

ğındap: İp.

ğıran gir-: Bulaşıcı, öldürücü hastalığa yakalanmak. Genel olarak her türlü bulaşıcı ve öldürücü hastalık için kullanılır.

ğıraş-: Boynuzlu küçük ya da büyük baş hayvanların kendi aralarındaki boynuz ya da vücut gücü kavgası.

ğırbaş: Saçına aklar düşmüş, inatçı, geçimsiz kimse.

ğırçıl: İhtiyar, yaşı ilerlemiş ve seilmeyen kişiler için kullanılan bir kelime.

ğırvat-: Çevirmek, bükmek.

***ğıza dolan-:** Kıza âşık olmak.

ğızdır-: Isıtmak.

ğızın-: Isınmak.

ğiciş-: Kaşınmak anlamında kullanılır.

ğilik: Her türlü meyvenin çekirdeğine verilen ad.

ğışı: Kişi.

***ğıvgidi:** Keman.

ğoğşak: Kapı ya da kapıya benzer örtülerek kapanan yerlerin tam olarak kapatılmayıp hafif açık bırakılma durumu, Kınık. Divanü Lügati't-Türk'te *“ğokşak”* şeklinde geçmektedir.

ğocuk: Kalınca, yünlü giyecek.

ğoğuş-: Çiftleşmek (İneğin çiftleşmesi için kullanılır).

ğolasar: Büyük tomrukları kesmek için iki kişi tarafından karşılıklı çekilerek kullanılan büyük testere.

ğompil: Patates.

***ğopğocaman:** Çok büyük.

ğora: Anahtar.

***ğorum:** Köyün belirli bir bölgesinin koruma altına alınarak bütün köylünün istifade edebileceği alan.

goyak: Suyu ve otu bol olan geniş ve çukur yer.

göde: Şişman, şişko.

***göde:** Tepe “*Gödenin başında durur*”.

gönen: Toprağın ne çamur ne de kuru olma durumu. “*Nohudu gönende ekmek eyidir*”.

göş-: Göçmek.

götün götün git-: Geri geri gitmek.

göv: Gök. Bir dua içerisinde şu şekilde kullanılır: “*Gövden yağsın da yerden toplayasınız.*”

gözer: Bulgur elemek için ağaç ve hayvan bağırsağından yapılan gözenekleri kalbura göre küçük olan elek.

gulağ: Kulağa benzeyen bir mantar çeşidi.

***gulağ menteği:** Kulak ile göz arasındaki bölgeye verilen ad.

gunna-: Eşeğin yavrulaması anlamında kullanılır. Sevilmeyen bayanların hamilelik durumlarında da hakaret etmek için *gunnacı* biçimi kullanılır.

gurdan-: Herhangi bir şeyle ilgilenmek, elleşmek, meşgul olmak.

gırk bas-: Tavuğun civciv çıkarması için döllenmiş yumurta üstüne yatması.

***gurtlan-:** Şüphelenmek.

***güsürene:** (Ar.+ Far. gusul-hâne) Banyo yapılan yer.

guyula-: Gömmek.

guz: Coğrafi alanın güneş görmeyen kuzey bölgelerine verilen ad.

guzula-: Küçükbaş hayvanların yavrulaması.

guzlacı: Küçükbaş hayvanların hamile olma durumu, gebe.

guzluk: Koyun ve davalardan konulduğu, kenarları çalılarla çevrili üstü açık yer.

guzu göbeği: Bir mantar çeşidi.

güp: İçerisine pekmez, sirke gibi şeylerin konulduğu topraktan yapılmış büyük testi.

gücün: Zor, son anda, yapılan iş. “*Gücün vardım, gücün bitirirsin*”.

güççük: Küçük.

günaf: Günah.

günebakan: Ayçiçeği.

günnet-: Güneşlendirmek.

güy-: Beklemek.

haba: (T. aba) Ceket, gocuk gibi giyeceklere verilen genel ad.

haçan: Ne vakit.

halbıysa: Halbuki.

hangıra: Neresi.

hangırda: Nerede.

hapaz: Tokat.

haranı: Pekmez ya da buğday kaynatmak için kullanılan büyük kazan.

harar: Saman koymak veya taşımak için keçi kılından yapılan çuval

hatma: Fatma.

hende: Yanındaki, yakınındaki, elindeki gibi anlamlarda kullanılır.

havlu: Evin önündeki alana verilen ad.

hayva: Ayva.

***hayvan:** At.

hayvah: Eyvah.

***hayli:** (Far. heyli) Çok, fazla, bir hayli.

haym: İş yapmayan, çalışmayıp boş gezen kimse.

helke: Kova.

herkiş: Herkes.

heye: Evet.

hımbıl: Uyuşuk.

hınzır: Domuz.

***hırkılda-:** Ölmek.

***hilelen-:** Şüphelenmek.

hindi: Şimdi.

hobuç et-: Sırta almak, arkada taşımak.

honu: Onu.

hora: Şura.

horanta: (Far. horden yemek fiilinden) Bir evde yaşayanların, yemek yiyenlerin tümüne verilen ad.

horaz: Horoz.

hoyraz: Poyraz.

hôle: Şöyle.

höykün-: Taklit etmek.

hunu: Şunu.

hura: Şura.

hurda: Şurda.

ıcık: Azıcık.

ıldız: Yıldız.

ıldırım: Yıldırım.

ıramazan: Ramazan.

***ırasataş:** Rastlama. Genel olarak bir beddua biçiminde kullanılırsa ‘gel-’ fiiliyle birlikte kullanılır. *İrasataş gelmeyesice* “*İşi rast gitmeyesice*” anlamında kullanılır.

ırbık: (Ar. ibrîk) İçine su konulan kulplu su kabı.

ırıza: Rıza.

ısıcak: Sıcak.

ısıtma: Sıtma hastalığı.

ıstar: Çul, heybe, harar, un çuvalı, kilim dokumak için kurulan özel bir mekanizma, tezgah.

ihi: İşte.

ilan: Yılan.

ilaf: Laf, söz. “*Ne ilaf diğlen enderde*”.

ilēn: Leğen.

ilen-: Beddua etmek.

ilenç: Beddua.

***iliç:** Ilık, kaynar biçimde olmayan.

iliman: Limon.

iman: Vücudun göğüs kısmına verilen ad. Kadınların memesi için de söylenir. *“İmanımdan süt gelmiyor”*; *“İman yalağı”*.

inē çek-: İneği çiftleştirmek.

inne: İğne.

iskeliç: Ekilen sebzelerin diplerini toprakla doldurmak için kullanılan bir tarafı düz, diğer tarafı çatal biçiminde olan çapa.

isteyici: Dilenci.

işam: Çam ağacı.

iş-: İçmek.

işki: İçki.

işlik: Elbisenin içerisine giyilen içlik.

***işme:** Bir takım hastalıkların giderilmesinde faydalı olan kaynak sularının bulunduğu yere verilen ad.

itē: Un elenirken ve hamur yapılırken yere serilen bez.

izirap: Utanmak. Genel olarak *“izirabına gêt-”* biçiminde kullanılır.

keşet-: Keşfetmek.

kekre: Ekşi.

kel: Kötü, iyi olmayan. Hal ve hareketleri doğru olmayan kimselere söylenir.

keleş: Güzel. Bayanlar için kullanılır.

kelik: Çocuklara yaz aylarında giydirilen üzeri açık ayakkabı.

kendir: Kuyulardan su çıkarmak için ya da buna benzer işlerde kullanılan kalınca ip.

kert-: Herhangi bir alet yardımıyla herhangi bir şeyi hafifçe çizmek, işaret koymak.

kertik: İşaret konulmuş.

kese: Kısa yol.

keş: Yağsız peynir, çökelek.

kestel: Davar kılından yapılmış ip.

kevki: Su kabağının kurutulmuş biçiminin bir tarafından açılarak, maşraba gibi kullanılan biçimi.

keyik: Geyik.

keyri: Sonra *“Ondan keyri”*.

ķırı: Eşegin yavrusuna verilen ad.

ķısır: Henüz yavru yapmamış keçiye verilen ad.

***kile:** Dört tenekelik buğday. Bir kile buğday, Altmış dört kilodur.

***killik:** Gömlek.

kipri: Kirpi.

kirmen: Koyun yününün ya da davar kılının ip haline getirilmesi için kullanılan ağaçtan yapılmış eğirme aracı.

***kise:** Kilise.

kitle-: Kilitlemek.

kiyter-: Üşümek.

kölge: Gölge.

kôs: Göğüs.

***köstekle-:** Hayvanın ön ayağı ile arka ayağını birlikte bağlamak.

küncü: Susam.

künde: Hergün.

kürü-: Bir yerdeki şeyi kürek vb. şeyle atmak.

laylon: Naylon.

mahana: (Far. bahâne) Bahane.

makarinne: Makarna.

mal: Sığır cinsinden büyükbaş hayvanlara verilen ad.

mazaç: Çam türü ağaçların kozalaklarına verilen ad.

meccene: (Ar. meccâne) Boşubuşuna.

***mecerefe:** Ağzı çapanın iki katı büyüklüğünde olan tarım aleti.

mefat: Vefat.

***mejmur:** Mecbur.

***mejmuriyet:** Mecburiyet. *“Benim saña ne mejmuriyetim var”*.

meymenetsiz: Uğursuz, hayırsız.

mejez: Yaşlı, bunak, ihtiyar.

mezellik: Mezarlık.

mıdık: Uç.

***mıntı:** Sapı olmayan, sadece demir kısmı olan pıçak.

mitil at-: Birisinin evine girip çıkmamak üzere yerleşmek.

motur: Motor.

mudara: İş düşme. *“Hiç kimseye mudaram yok”*.

naylon: Romörk.

neci: Ne.

oklā: Oklava.

obruk: Peynir, tereyağ gibi bazı yiyecekleri yaz aylarında muhafaza etmek için yaylalardaki ulaşılması kolay olmayan, güneş görmeyen taş oyuk, yarık.

ossat: O saat, o vakit, tam o vakit.

ov-: Masaj yapmak.

ovcala-: Karıştırmak, sıkıştırmak.

ödü sıt-: Korkmak.

***öğrü:** Herhangi bir şeyin arta kalan kısmı, devamı.

ölçeştir-: Ocağın içerisinde yanan ateşin odunlarını birbirleriyle temas edecek biçimde düzenlemek.

öndüç: Ödünç.

ören: Yıkılmış virane olmuş yer.

örüstü: Ayakta durma hali.

örzle-: Özlemek.

ötürük: İshal olma durumu.

panbık: Pamuk.

pardı: Eski köy evlerini yaparken evin üst kısmının örtülmesi esnasında, kalın tomrukların üzerine balta yardımıyla ince ve uzunlamasına bölünüp yerleştirilen ağaç parçaları.

pek: Sert.

pekeş-: Sağlamlaşmak, derinleşmek. *“Uykusu pekeşsin”*.

pelit: Meşe ağacı.

peşgir: (Far. pîş-kîr) Havlu.

pılı pırtı: Giyisi ya da ev eşyalarının hepsine birlikte verilen ad, ikileme.

pıs-: Korkmak, sinmek.

pontul: Pantolon.

pür: Çam ağaçlarının yapraklarına verilen ad.

püse: Reçineli çam ve katran gibi ağaçların özel bir biçimde reçinelerin çıkarılması ile elde edilen sıvı. Halk hekimliğinde, özellikle vücudun değişik bölgelerindeki yarıkların tedavi edilmesinde kullanılır.

sağan: Bakır ya da aliminyumdan yapılmış tabak.

sağar: Herhalde anlamında bir kelime.

sap-: Uğramak.

sarğın göster-: yakınlık göstermek, yakın durmak.

savak: Suyun havuzdan çıktıktan sonra ana kanaldan daha küçük kanallara ayrılma noktasına verilen ad.

savruk: Küçükbaş hayvanların çiftleşmeyi istemesi durumuna verilen ad.

say: İnce ve yassı taş.

sekleme: Un üğütmek için hazırlanan ve bir eşiğin götürebileceği kadar olan unluk buğday.

seki: Tarla.

senit: Yufka ekmek açmak için kullanılan ve ağaçtan yapılmış tahta.

seslen-: Çağırarak.

sēt-: Seyitmek, koşmak.

sıdır-: Katı yağ gibi bazı yiyeceklerin ısıtarak, sıvı hale getirme işi.

sıkmaç: Taze yapılmış bazlamaların içerisine peynir vb. şeylerin konulup sıkılması ile yapılan yiyecek.

sırt: Elbise.

***sırtla-:** Elbise giydirmek.

sıyr-: Zeytin toplamak için kullanılan bir kelimedir.

siğ-: Saklanmak.

siğmencik oyunu: Saklambaç oyunu.

sicim: İp.

siğurdu: Mezar kurdu (Çıkarıcı ve sevilmeyen insanlar için kullanılan bir sıfat).

sitil: (Far.) Küçük metalden yapılmış kova.

solgu: Yarma yapmak için taştan yapılmış bir çukur içerisinde buğdayı dövmek için kullanılan ağaçtan yapılmış bir metre uzunluğunda otuz cm çapında tahtadan çekiç.

söbü: Yumurtaya benzer biçim.

sömek: Havuz suyunun boşalmaması için havuzun suyunun boşalacağı yeri kapatan ağaç parçası. Aynı zamanda mısırın ucundaki püsküllere de mısır sömeği denir.

su dök-: Küçük tuvaletini yapmak, içmek.

süzek: Bezden yapılmış süt vb. şeylerin süzülmesi için kullanılan malzeme.

süygün: Ağaçların etrafından özellikle de kök kısımlarından çıkan küçük dalcık.

şapık: Çabuk.

şıhrana: (Far. sıra-hane) Pekmez yapmak için bağdan toplanan üzümlerin çiğnenerek suyunun çıkarılıp, büyük özel kazanlarla pekmezin pişirildiği yer.

şaş-: Çaresiz kalmak.

***şibbede:** Hemen, anında, o esnada.

şimşek: Tereyağ elde etmek için tuluğun içerisine konulan yoğurdu dövmek için meşe ağacından yapılan delikli dövgeç.

şış: Ekmek pişirmek için kullanılan metal ya da ağaç, evriağaç.

***şışden:** Şımarık.

şipirdek: Ayağa giyilen terlik.

***şivtle-:** Birinin kötü bir iş yapması için teşvik etmek.

***tahtalık:** Ağaç malzemeden yapılan balkon.

tanı-: Bakmak. “*Tanı bakalım gelir mi?*”

tekne: Küçük ya da büyükbaş hayvanların su veya yem yedikleri ağaçtan yapılmış tek parça halindeki malzeme.

telis: Çuval.

tene: Buğday.

ters: Küçük ya da büyük baş hayvanların atıklarına verilen ad, gübre.

tevek: Asma yaprağı.

***teyen-:** Bir yere yaslanmak.

tezek: Arazinin sürülmesi sonrasında ortaya çıkan, büyükçe sertleşmiş toprak parçası.

timin: Buğday ölçmek için kullanılan ağaç ya da metalden yapılmış ölçek.

tirik: Sincap.

tiskin-: Tiksinmek.

***tokya:** Terlik.

toru: Ağaçların bir ya da iki yaşındaki durumuna verilen ad (Genel olarak çam, ardıç, katran gibi ağaçlar için kullanılır).

tosla-: Çarpmak.

tömeken: Semiz otu. Muhtemeldir ki, kelime ‘*tohum eken*’ biçiminin bozulmuş şeklidir. Tabiatla kendi kendisine çokça çıktığı için bu ad verilmiş olmalı.

***töstü:** Köstebek.

tuluğ: İçerisine yoğurt konularak yağ elde etmeye yarayan, küçükbaş hayvanın derisinin yüzölçümü kurutulmasından sonra kullanılan tulum şeklinde malzeme.

***uçu:** Neden, den dolayı gibi anlamlarda kullanılır. “*Yumurtenin ucu çarayı hapisetdi*”.

ufra: Yufka ekmek açılırken, hamurun tahtaya yapışmaması için kullanılan un.

uruf: Ruh.

uşkur: Uçkur.

uyku semesi: Uykululuk hali.

ülübü: Börülce.

ülbük: Çaydanlık ve benzeri türü mutfak gereçlerinin içerisindeki sıvının döküldüğü yer.

ütme: Bazı yiyeceklerin daha yeşil iken ateş üzerinde yakmadan pişirilmesi. “*Nohut ütmesi*,”

buğday ütmesi”.

ürü-: Havlamak.

üzerili: Hamile bayanlar için kullanılan bir kelime.

vede: (Ar. Vâde) Vade, zaman.

yaba: Saman katmak, ya da eskiden buğday ile sapını birbirinden rüzgar yardımıyla ayırmak için ağaçtan yapılan taraklı tarım aleti.

yağır: Hayvanın sırtının yaralı olması durumu.

yağlık: Mendil.

yahni: Soğan çorbası.

yamaç: Karşı.

yanfiri: Eğri, düz olmama durumu. *“Yanfiri yanfiri gitmek”.*

yaş: Süs, halı, kilim gibi dokumaların üzerine yapılan işleme.

***yavız**: Kötü.

yazma: Renkli baş örtüsü.

yeğni: Hafif.

yemiş: İncir.

yeniş-: Güreşmek.

yetir-: Ulaştırmak.

yeygile-: Yemlemek.

yıl-: Usanmak.

yılla-: Bir yılı bir yerde geçirmek.

yaz-: Sermek, açmak.

yazmış: Henüz yavru yapmamış körpe keçi.

yel: Rüzgar.

yolu dut-: Yola gitmek.

yört çal-: Yoğurt yapmak.

yorak: Deri.

yoy-: Bir şeyi kullanılamaz hale getirmek.

yönet: Doğru, düzgün *“Ayağkabını yönet gey”.*

***yönet-**: Bir işin doğrusunu yapmak, doğru yapmak, doğrulamak.

yuka: İnce, zayıf, hassas yerler için kullanır. *“İnsanın yuka yerine vurma”.*

yumru: Yuvarlak.

yunağ daşı: Üzerinde çamaşır yıkanan büyük düz taş.

yurdula-: İğne gibi metallerin içerisinden iplik geçirmek.

yuva-: Üzeri toprakla örtülü evlerin üzerindeki toprağın su geçirmemesi için samanla sıkıştırılması.

***yuvadibi**: Evin en küçük erkek çocuğuna verilen ad.

yuvalan-: Yerleşmek.

yuvak: Yuvama işini yapan kenarlarında iki deliği olan yuvarlak taş.

yüğü-: Küçükbaş hayvanların çiftleştirilmesine verilen ad.

yükl-: Herhangi bir konuda birine baskı yapmak.

yüklü: Hamile bayanlar için kullanılan bir kelime.

yümsek: Yüksek.

yüz: taraf, yön. “Öte yüze baksana”.

yüzü goyun: Yüz üstü. “Yüzü goyun düşdü”.

zalata: Salata.

zalatalık: Salatalık.

zalt: Devamlı, hep “zalt öyle der.”

zebze: Sebze.

zehre: Buğday.

zeroş: Sarhoş.

zert: Sert.

zeklen-: (Ar.+T. Zevklen-) Eğlenmek, dalga geçmek.

zoğurdan-: Homurdanmak.

zollu: Semiz, besili. Hayvanlar için kullanılır.

zom: Balyoz.

zopa: Deynek, sopa.

zopa: Soba.

***zopuk:** Sopa, deynek

SONUÇ

Arıkuyusu (Kuşak) Köyü ve çevresinde konuşulan ve yapılan derlemenin neticesinde tespit edilen özellikler şunlardır:

Yaptığımız derleme sonucunda beş yüz civarında yerel kelime derlenmiştir. Bu kelimelerden *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*’nde yer almayan altmış civarında kelime tespit edilmiştir.

Bölgede konuşulan ağzın ünlüleri, Türkçenin sekiz ana ünlüsü ve bunların uzun ünlülü biçimlerinden oluşmaktadır. Bu uzun ünlüler genel olarak -başka dillerden geçen kelimeler hariç- ünsüz düşmesi ve hece kaynaşmasından dolayı ortaya çıkan ünlülerdir. *olan* “oğlan”; *dēl* “değil”; *nāl* “nasıl”; *aşşā* “aşağıya”.

Kelime başında ünlü türemesi olayı, bütün Anadolu ağızlarında olduğu gibi Arıkuyusu (Kuşak) ağzında da özellikle *r-* ve *l-* sesi ile başlayan kelimelerde görülmektedir. *ırıza* “Rıza”; *ıramazan* “Ramazan”; *urum* “Rum”; *uruf* “ruh”; *ilēn* “leğen”; *irezil* “rezil”...

Bölgede konuşulan ağızda yazı dilindeki ünsüzlerin yanında şu ünsüzler kullanılmaktadır. *η*; *h*; *ğ*; *ğadın* “kadın”; *ırbık* “ibrik”; *doğuz* “domuz”

Bölge ağzı, ünsüz değişimleri bakımından Batı Anadolu Ağızlarından pek fazla bir değişiklik göstermez. Ağızda görülen ünsüz değişimleri şunlardır:

k->ğ- ötümlüleşmesi, kelime başında yaygın olarak görülen ses hadiselerindendir. *ğız* “kız”; *ğırkbeş* “kırkbeş”; *ğor* “kor”; *ğurmuş* “kurmuş” *ğadın* “kadın”...

k->g- değişmesi, kelime başında görülen bir ses değişmesidir. Birkaç kelimeye görülmektedir. *gışı* “kişi”; *göprü* “köprü”; *gendi* “kendi”...

g->k- ötümsüzleşmesi yaygın olmamakla birlikte birkaç kelimeye görülmektedir. *kölge* “gölge”; *keyik* “geyik”; *kôsüm* “göğsüm”...

Yer değiştirme hadisesi genel olarak *-r-* ve *-l-* seslerinde görülmekle birlikte bunun dışında bir iki seste daha görülmektedir. *çömlek* “çömlek”; *çıplak* “çıplak”; *kirpi* “kirpi”; *derviş* “derviş”; *keşfet-* “keşfet-”; *ırbık* “ibrik”...

-s>-ş değişmesini kelime sonunda bir örnekte görüyoruz. *herkiş* “herkes”.

t->d- değişmesi bölgemiz ağzında da görülmektedir. *daş* “taş” *davşan* “tavşan”; *dikli* “tilki”; *datlı* “tatlı”; *dezze* “teyze”...

s->z- değişmesi, kelime başında yaygın görülen bir değişmedir. Aslında sedalılışma hadisesidir. Şu kelimelerde görülmektedir: *zopa* “soba”; *zopa* “sopa, deynek”; *zert* “sert”; *zalt* “salt, devamlı”; *zeroş* “sarhoş”; *zalatalık* “salatalık”.

ş->h- yutaksılışması, kelime başında görülen en belirgin ses hadiselerindendir. *hôle* “şöyle”; *hindi* “şimdi”; *hu* “şu”; *huna* “şuna”; *hora* “şura”; *horda* “şurada”; *hunnar* “şunlar”...

ķ->h- değişmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *hani* “hani”; *hangı* “hangi”, *hangırda* “nerede”.

-ç->-ş- değişmesi genel olarak hece ve kelime sonlarında görülmekle birlikte kelime başında da bir iki kelimedede görülmektedir.(Bu ses değişmesi, Türkçenin tarihî metinlerinde de sıkça görülen bir ses değişmesidir.) *geş-* “geçmek”; *iş-* “içmek”; *göş-* “göçmek”; *şapık* “çabuk”; *āş* “ağaç”; *işki* “içki”.

v->m- değişmesi, kelime başında Türkçe olmayan *mefadetmek* “vefat etmek” kelimesinde görülmektedir.

-b->-m- değişmesi, kelime içerisinde Türkçe olmayan *mejmur*, *mejmuriyet* kelimelerinde görülmektedir.

p->b- değişmesi, bir iki kelimedede görülmektedir. *bişir-* “pişirmek”; *bunar* “pınar”.

-ğ->-y- değişmesi, kelime içinde *çiyin* “çiğın” kelimesinde görülen bir ses değişmesidir.

-g>-v değişmesi, kelimde sonunda sadece *göv* “gök” kelimesinde görülen bir ses değişmesidir.

Ünsüz türemesi, kelime başında *h-* türemesiyle bir iki kelimedede görülmektedir. *heyvah* “eyvah”; *havva* “ayva”.

Ünsüz ikizleşmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *gaşşık* “kaşık”, *gücük* “küçük”; *dezze* “teyze”.

Ünsüz düşmesi, bölge ağzında kelime başı *y-* seslerinin düşmesiyle görülmektedir. *ıldırım* “yıldırım”; *ıldız* “yıldız”; *ilan* “yılan”.

-rl->-ll- gerileyici benzeşmesi batı grubu ağızlarında sıkça görülen bir benzeşme olup bizim metnimizde de görülmektedir. *varılar* “varırlar”; *gedeller*, *çırılar* “çağırırılar”; *dôşüller* “dövuşürler”; *alılar* “alırılar”; *galdırılar* “kaldırılar”...

-nl->-nn- ilerleyici benzeşmesi bir iki kelimedede görülmektedir. *bunnar* “bunlar”, *onnar* “onlar”.

Bölge ağzında şekil bilgisi açısından dikakat çeken şu özellikler göze çarpmaktadır:

Şimdiki zaman ekinin *-yorur/-yuru* biçiminde kullanıldığı görülmektedir.

“*Bi gün bakmış_ımış bi melun tabırü gâliyorur*”.

Gelecek zaman eki, kaynaşmaya uğramış biçimi olan *-cân;-cēn* şeklinde kullanılmaktadır. *Getcēn*, *gurtarcēn*...

Evet cevap edatı olarak *heye* kelimesi kullanılmaktadır. Yine ağızda görülen dikkat çekici işaret sıfatlarından birisi de *ende*’dir. Ağızda yaygın bir kullanıma sahiptir. “*endēni hangıra götürün*”.

Bugün Türkiye Türkçesinde *şimdi*, *şu*, *şura*, *şunlar* gibi kullanılan kelimelerin bölge ağzında *hindi* “şimdi”; *hu* “şu”; *huna* “şuna”; *hora* “şura”; *horda* “şurada”; *hunnar* “şunlar”... biçiminde kullanılması da dikkat çekicidir.

Makalemizde bir köy ağzını yaptığımız derlemeye göre anlatmaya çalıştık. Şüphesiz ki, geniş çaplı bir derleme çalışmasıyla daha ayrıntılı ağız özelliklerinin tespit edilmesi mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bican, E. A. (1983). *Kars İli Ağızları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Boz, E. (2006). *Afyon Merkez Ağzı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Hal Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Buluç, S. (1942). *Anadolu Ağızları Bibliyografyası*. İstanbul: Türkiyat Mecmuası.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Demir N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz Z. (1994). *Güneybatı Anadolu Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz Z. (1984). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarama Sözlüğü* (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.